

Βιβλιοπαρουσίαση

Αθήνα, 16.12.2021

Καλησπέρα σας! Σας ευχαριστώ κα. Πριοβόλου! Ευχαριστώ το εκλεκτό ακροατήριο για την προσέλευσή του και για την προσοχή του. Θα ήθελα κι εγώ να συγχαρώ τον κο. Κουράκη για τη δημοσίευση του πραγματικά εξαιρετικού βιβλίου του, αλλά και να τον ευχαριστήσω για την τιμή να συνεισφέρω την ελάχιστη συμβολή του Επιμέτρου στο εμβριθές έργο του.

Ας μου επιτραπεί να αναφερθώ σε τρία σημεία που άπτονται θεμάτων που θίγει ο κοσ. Κουράκης και ίσως αποτελέσουν έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση και σκέψη.

Διαβάζοντας κανείς την «Εισαγωγή στην Κλασική Ρητορική» μπορεί να ανιχνεύσει ένα μίτο που συνδέει την μακρά παράδοση της ρητορικής εκπαίδευσης από την Αθήνα του 5^{ου} αιώνα πΧ. μέσω της Ρώμης με την εποχή μας.

Οι πρώτοι γνωστοί σε μας συγγραφείς **ρητορικών εγχειριδίων** του 5^{ου} αιώνα ο Κόρακας, ο Τισίας, ο Γοργίας, ο Θρασύμαχος από τη Χαλκηδόνα, ο Θεόδωρος ο Βυζάντιος, μετέφεραν στο γραπτό λόγο την τέχνη της πειθούς και τη διδασκαλία της. Το έργο όμως που ξεχωρίζει τον 4^ο αιώνα παράλληλα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη είναι η **«Ρητορική Προς τον Αλέξανδρο» (αποδίδεται στον Αναξιμένη από τη Λάμψακο)**, έργο στο οποίο αναφέρεται ο κοσ. Κουράκης στο πρώτο μέρος του βιβλίου.

Σταχυολογώ ένα σύντομο απόσπασμα απ' αυτό το διδακτικό εγχειρίδιο ρητορικής του 4^{ου} πΧ αιώνα. Αναφέρεται στο πώς μπορεί να αντιμετωπίσει ο ρήτορας το θόρυβο και τις διακοπές που είναι δυνατόν να προκαλέσει το ακροατήριο ενός δικαστηρίου:

18.8: ἐὰν δὲ προεληλυθὸς 15 τοῦ λόγου θορυβῶσιν, ἐὰν μὲν ὀλίγοι τινὲς τοῦ τοιοῦτοιῶσιν, ἐπιτιμητέον τοῖς θορυβοῦσιν καὶ πρὸς αὐτοὺς λεκτέον ὅτι δίκαιον ὕμνεον αὐτοὺς ἀκούειν ἐστίν, ἵνα μὴ κλύωσι τοὺς ἄλλους ὀρθῶς δικάζειν, ἐπὰν δὲ ἀκούσωσι, τότε ποιεῖν ὅ τι ἀνέθελωσιν'.... συλλήβδην δὲ τοῖς θορυβοῖς ἀπαντήσομεν κεφαλαιωδῶς ἢ **γνώμαις** ἢ **ἐνθυμήμασι**, **δεικνύντες τοὺς θορυβοῦντας ἢ τοῖς δικαίοις ἢ τοῖς νόμοις ἢ τῶν συμφέροντι ἢ τῆς πόλεως** ἢ **τῶν καλῶν ἐναντιουμένων**· ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων ἔστιν ὅτι μάλιστα παῦσαι τοὺς ἀκούοντας θορυβοῦντας.

Η «Ρητορική Προς τον Αλέξανδρο» αναδεικνύει τη σημασία της ρητορικής παιδείας ως μέσου για την αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων επικοινωνίας, όπως ένα θορυβώδες και δυσμενώς διακείμενο ακροατήριο. Είναι απαραίτητη λοιπόν η εξοικείωση όλων των

επίδοξων ομιλητών/ρητόρων με εγχειρίδια όπως η Ρητορική Προς τον Αλέξανδρο και η Εισαγωγή στην Κλασική Ρητορική του κου. Κουράκη.

Το δεύτερο σημείο που θα ήθελα να θίξω είναι το εξαιρετικής σημασίας θέμα του ήθους στη Ρητορική. Το **ήθος** είναι σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, «**η πιο αποτελεσματική μορφή πειθούς**». Τί σημαίνει όμως «ήθος»; Ήθος είναι η αντανάκλαση του χαρακτήρα, οι εμφανείς πνευματικές, ηθικές και διανοητικές ιδιότητες ενός ατόμου. Επιπρόσθετα στοιχείο ήθους είναι η εντύπωση που δημιουργεί κανείς σχετικά με τις πεποιθήσεις του, ηθικές, θρησκευτικές, ιδεολογικές και πολιτικές και το κατά πόσον αυτές συμπίπτουν ή αποκλίνουν από τις απόψεις, τις ιδέες και τα πιστεύω του ακροατή ή του ακροατηρίου. Πρόκειται λοιπόν για μια έντεχνη μορφή πειθούς, δηλαδή υπόκειται σε επεξεργασία, και αφορά τόσο στην παρουσίαση του ήθους του ίδιου του ομιλητή, όσο και του αντιπάλου ή των αντιπάλων του. Στην διαδικασία της επικοινωνίας το ήθος είναι εργαλείο πειθούς καθώς διευκολύνει την (νοητική και πνευματική) προσέγγιση ανάμεσα στον ομιλητή και τον ακροατή και καθιστά τον ακροατή ευμενέστερα διακείμενο απέναντί του.

Ο Αριστοτέλης όμως διατείνεται πως το ήθος του ομιλητή θα πρέπει να συνάγεται από το περιεχόμενο των λόγων του, και όχι από την γνώμη που μπορεί να έχει ήδη σχηματίσει κανείς γι' αυτόν. Κι αυτό εγείρει το ερώτημα: πώς μπορεί ένας ομιλητής για τον οποίο έχει δημιουργηθεί μια αρνητική γνώμη, ένα αρνητικό «κλίμα» στον δημόσιο βίο, να το ανατρέψει; Είναι δυνατόν να αποσείσει αυτό το πέπλο της δυσπιστίας μέσω των λόγων του και να πείσει το ακροατήριό του;

Ο Quintilian/Κοϊντιλιανός στην *Ρητορική Αγωγή* του (11.1.77) αναφέρεται στο τί πρέπει να κάνει κανείς αν σε μία έφεση πρέπει να αντιμετωπίσει δικαστές που ήδη τον έχουν καταδικάσει σε πρώτο βαθμό:

Ασφαλέστερο είναι να παραδεχθούμε το λάθος να ζητήσουμε συγγνώμη και να προσπαθήσουμε με κάθε τρόπο να κάνουμε το δικαστή να μετανιώσει για την οργή του [που εκδήλωσε].

Προφανώς οι υποδείξεις του Κοϊντιλιανού έχουν εφαρμογή και σε άλλες συνθήκες επικοινωνίας, όπως στον πολιτικό λόγο. Η απολογία και η παραδοχή λάθους είναι βασική προϋπόθεση για την αλλαγή στάσης ενός προκατελιμμένου ακροατηρίου και την (πιθανή) επαναξιολόγηση του ήθους του ομιλητή.

Εξίσου σημαντική στην προβολή του ήθους του ομιλητή είναι και η αίσθηση της αυτοπεποίθησης που αποπνέει, του «θάρρους» που θα έλεγαν οι αρχαίοι. Ο κος Κουράκης παρατηρεί τα εξής(σελ. 176):

«...ένα... στοιχείο της προσωπικότητας του ομιλητή, το οποίο αποτελεί σημαντική προϋπόθεση στο να κερδίσει το ακροατήριό του, ... είναι η άνεση και ο «αέρας» που μπορεί να έχει μπροστά στο ακροατήριό του –να εκπέμπει, δηλ., αυτοπεποίθηση».

Αυτή η αυτοπεποίθηση μπορεί να εκπηγάζει από την εμπειρία, τις γνώσεις, την αυθεντία της «θέσης»/του αξιώματος αλλά ο «αέρας» αυτοπεποίθησης μπορεί να είναι και επίπλαστος, (fake). Η προβολή και διατήρηση του ρητορικού ήθους, κυρίως των δημοσίων προσώπων, είναι μια λεπτή και τεχνική υπόθεση η οποία προϋποθέτει στενή ενασχόληση με τη ρητορική τέχνη.

Το τρίτο σημείο στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ είναι ο ρόλος των λογογράφων στο «πλάσιμο» ενός αξιόπιστου ήθους για τους πολιτικούς-ρήτορες τους οποίους συμβουλεύουν. Από την εποχή του Αντιφώντα, του Λυσία και του Δημοσθένη, λογογράφοι, κινούνταν στις παρυφές της δικανικής και πολιτικής δραστηριότητας. Σήμερα γνωρίζουμε πολύ περισσότερα για το *modus operandi* των λογογράφων σύγχρονων *speechwriters* (ή *spin*) *doctors*, όπως ο Jon Favreau (ελληνικής καταγωγής *speechwriter* του Barack Obama) ή ο Sylvain Fort (λογογράφος του Emmanuel Macron)¹. Οι *speechwriters* συνεργάζονται με τους «εργοδότες» τους για τη διαμόρφωση ενός «ρητορικού ήθους» που πρέπει ν' ανταποκρίνεται σ' ένα πολύ ευρύ και συχνά πανεθνικό, υπερεθνικό ή και παγκόσμιο ακροατήριο και ενίοτε εχθρικά διατεθειμένο.

Ο κος. Κουράκης αναφέρεται στο λόγο του Κλίντον στην Αθήνα το 1999, όπου ο Αμερικανός πρόεδρος ουσιαστικά εξέφρασε κάποια μεταμέλεια για την αμερικανική υποστήριξη προς τη χούντα των συνταγματαρχών κι έτσι διασκέδασε την εις βάρος του δυσμένεια εκ μέρους ενός μεγάλου μέρους του ακροατηρίου. Όμως είναι σημαντικό να αναγνωρισθεί η ουσιαστική συμβολή του Paul Glastris², του ελληνοαμερικανού λογογράφου του Κλιντον, στην επιτυχία του λόγου, μια επιτυχία που βασίστηκε εν πολλοίς σ' αυτή την, μετρημένη και προσεκτική έστω, αναγνώριση λάθους εκ μέρους του Αμερικανού Προέδρου.

¹ <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/emmanuel-macron-s-singular-style-inspires-love-and-hate-1.4656199>

² <https://www.ekathimerini.com/opinion/213427/a-look-back-at-clinton-s-1999-visit-to-athens/>

Επίλογος

Η «Εισαγωγή στην Κλασική Ρητορική του καθηγητή Νέστορα Κουράκη αναδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο την αξία της κλασικής ρητορικής παιδείας, την καίρια θέση της και την χρησιμότητά της και στη σύγχρονη εποχή. Εύχομαι να αποτελέσει διδακτικό εγχειρίδιο που θα συμβάλει τα μέγιστα στην διάδοση της ρητορικής παιδείας και στην επανένταξη της ρητορικής στο εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά και να συντελέσει στην ευαισθητοποίηση και μύηση ενός ευρύτερου κοινού στην τέχνη της πειθούς.

Συγχαρητήρια και πάλι κ. Κουράκη γι' αυτό το συγγραφικό σας επίτευγμα. Εύχομαι να έχει ευρύτατη κυκλοφορία και να μεταφραστεί και σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Ελπίζω να μου δοθεί η ευκαιρία να παρευρεθώ στην παρουσίαση της αγγλικής έκδοσης της Εισαγωγής στην Κλασική Ρητορική!

Σας ευχαριστώ!